

нів і адміністраторів є значнішим. Уряд держави не надто впливовий на федеральному рівні. Нагляд за вищими навчальними закладами на державному рівні обмежується механізмами контролю якості, податкування, регулювання права присвоювати ступені, а також підтверджувати їх академічну якість та відповідність [5].

Переважає більшість західних учених віддає перевагу моделі державного нагляду за вищою освітою, оскільки вона краще відповідає фундаментальним рисам вищих навчальних закладів та умовам, які необхідні для успішних інновацій у цій галузі. Переваги цієї моделі полягають у наявності професійної автономії і влади академічних експертів, які займаються продукуванням, збереженням, передачею, поширенням і застосуванням знань. Організаційна фрагментація, на думку фахівців, призводить до відмінностей між інститутами й зумовлює адаптивність, здатність пристосування вищих навчальних закладів до вимог часу.

Західні науковці поділяють децентралізацію вищої освіти на два типи: політичну та адміністративну. Політична, або як її ще називають – демократична, децентралізація передбачає передачу права вирішувати щодо освіти громадянам або їх представникам на нижчих рівнях управління. Адміністративна (бюрократична) децентралізація – це управлінська стратегія, яка полягає в тому, що влада залишається у чиновників найвищого рангу, а відповідальність і влада щодо планування, менеджменту, фінансування та іншої діяльності передається на нижчі рівні уряду або напівавтономним владиним інституціям [5, с. 122].

IV. Висновки

За висновками західних експертів проблем вищої школи і педагогів, децентралізація вищої освіти є необхідною передумовою успішної реалізації реформ і здійснюється в таких напрямках і формах:

1) децентрація урядової влади, що супроводжується переміщенням керівних освітянських органів та їх співробітників із центральних офісів до регіональних і локальних. Децентралізація передбачає передачу тільки управлінської відповідальності, а контрольні функції належать центральному міністерству;

2) делегування влади – передача не тільки управлінських, а й контрольних функцій іншим організаціям, зазвичай, нижчого ієрархічного рівня або напівавтономним установам;

3) передача повної відповідальності за всі сфери діяльності, включно з фінансовою, місцевим освітянським організаціям і установам. Передача влади, на відміну від двох попередніх форм, потребує широкої підтримки з боку багатьох зацікавлених політичних сил;

4) приватизація – передача вищих навчальних закладів окремим особам або корпораціям.

Література

1. Coombs P.H. Qu'est-ce que la Planification de L'education? / P.H. Coombs. – Paris : UNESCO. IPE, 1970. – P. 70.
2. Казанова М.І. Модель фінансового забезпечення соціальної сфери / М.І. Казанова // Фінанси України. – 1998. – № 6. – С. 83–88.
3. Добровольська Л. Деякі аспекти державного фінансування вищої освіти / Л. Добровольська // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 50–54.
4. Кремень В.Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В.Г. Кремень, Д.В. Табачник, В.М. Ткаченко. – К. : ARC-UKRAINE, 1996. – 793 с.
5. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції та Україна / Т. Фініков. – К. : Таксон, 2002. – 176 с.

УДК 94(477)

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Кривчик Г.Г.

доктор історичних наук, професор
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Семенченко О.Г.

провідний спеціаліст управління професійно-технічної, вищої освіти та науки Головного управління освіти і науки
Дніпропетровської облдержадміністрації

Annotation

The article studies specifics of providing management of cultural process in Ukraine; the authors consider trends in public administration of cultural sphere; attention applied on the state building as the key factor in further development of modern Ukrainian culture.

Анотація

Розглянуто особливості здійснення управлінського впливу на культурні процеси в Україні; висвітлено тенденції у вітчизняній системі державного управління в сфері культури; з позиції державотворення визначено ключові засади подальшого розвитку сучасної української культури.

Ключові слова

Державотворчі процеси, державне управління, гуманітарне спрямування державної політики, розвиток культури, культурне зростання суспільства, вдосконалення правового становища галузей культури.

I. Вступ

Необхідною умовою гармонійного розвитку державотворчих процесів є розвиток культури. Культурні чинники мають велике значення для створення гармонійного соціального середовища, підвищення його інтелектуально-духовного потенціалу, утвердження гуманітарного спрямування державної політики. Приведення цих чинників в дію потребує роботи механізмів зворотного зв'язку, адже культура й держава є взаємопов'язаними та взаємозалежними системами.

Для формування та здійснення державної гуманітарної політики України пріоритетними завданнями є розробка пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку національної культури, стимулювання культурного процесу, розвитку соціальної та ринкової інфраструктури галузі культури, забезпечення ефективного управління галуззю, зміцнення матеріально-технічної бази культури, розширення міжнародного культурного співробітництва, розвитку культурних зв'язків з україномовним світом [5, с. 255]. Підтримка національної програми державотворення потребує узгодження парадигми державного управління культурним процесом з сучасними тенденціями розвитку українського суспільства. Однак навколо цього питання розгортаються численні дискусії в наукових колах, на рівні громадськості, а також на загальнодержавному рівні. Зокрема, особливості сучасного розвитку культури та роль державного управління в процесах, що відбуваються у сфері культури, розглядаються у працях Ю.П. Богуцького, Л.М. Губерського, Р.М. Кісь, М.І. Сенченко [3; 7; 16; 18]. На особливу увагу заслуговує науковий доробок М.Г. Жулинського, який зосереджується на вивченні соціальних та культурних процесів в умовах розвитку демократії [5].

Важливим кроком на шляху до суспільного культурного зростання України є введення з 2010 р. у навчальні програми ВНЗ курсу "Історія української культури". Однак, як показує аналіз існуючих навчальних посібників і підручників з курсів "Культурознавство" й "Українська та зарубіжна культура", попри їх у цілому високий науково-методичний рівень, тема розвитку сучасної української культури в них висвітлюється виключно в мистецтвознавчому ракурсі [10; 12; 19; 20], однобічно й тенденційно [6; 8; 9], занадто лаконічно [6; 11], або взагалі не розглядається [2; 13; 14]. Проте, як нам здається, проблема розвитку сучасної культури є визначальною в курсі "Історія української культури".

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз державного управління сучасною українською культурою, а саме можливостей перегляду концепції державного "управління культурою" на користь концепції "підтримки культури". Завданнями статті є дослідження стану та простеження організаційно-правового забезпечення сучасної української культури й окремих її складових.

III. Результати

У культурологічній теорії нації особливе значення для культурного союзу, породженого свідомістю єдиної етнічної приналежності, має національна мова [15, с. 34–35]. Згідно із Конституцією України, держава в особі центральних органів виконавчої влади, а саме Кабінету Міністрів України, сприяє забезпеченню всебічного розвитку і функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України та задоволенню національно-духовних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави. У Положенні про Державний комітет телебачення і радіомовлення, затвердженому Указом Президента України, зазначено, що "Держкомтелерадіо України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики в інформаційних та видавничих сферах державної мовної політики" [21]. Однак, державний механізм управління функціонуванням державної мови не є збалансованим через фактичне розпорошення та дублювання повноважень з регулювання мовного питання між Міністерством освіти і науки України та Міністерством культури і туризму України.

Зазначена проблема суттєво гальмує всебічний розвиток державної мови та перешкоджає її поширенню серед громадян України. Механізми впровадження мовної політики мають чітко закріплюватися в чинному законодавстві і бути обов'язковими для всіх членів суспільства. Реалізація національно-культурних прав етнічних груп,

що є невід'ємною складовою українського народу, має бути невіддільною від усвідомлення ними національного характеру української державності. Всі громадяни України мають визнати, що Україна є споконвічною і єдиною у світі територією, а також те, що повноцінне буття й розквіт специфічної української культури, традицій та мови можливі тільки на території України.

Важливою сферою національно-культурного розвитку України є література. Вона передбачає духовне "зростання" людини, поновлення інтелектуальної еліти, нарощення культуросного інформаційного шару. Сприяти літературному процесу покликана спеціально розроблена законодавча база, до якої входять Закони України "Про інформацію" та "Про видавничу справу". Згідно із Законом України "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні", метою державної підтримки книговидавничої справи є: визнання духовної функції книги в суспільстві; задоволення духовних, освітніх та культурних потреб українського народу за допомогою книг; забезпечення державних інтересів щодо захисту національного інформаційного простору; сприяння випуску книжкової продукції в Україні. Завдання української літератури полягає в утвердженні духу суверенності, незалежності українського суспільства шляхом ствердження ідеалів гуманізму та позбавлення будь-яких ідеологем.

Сьогодні, на жаль, цей процес усе більш набуває ознак упередженості та заполітизованості. Перегляд радянської літературної спадщини з точки зору наявності ідеологем призвів до посилення ролі держави в літературній критиці. З національної пам'яті українців фактично стираються твори таких видатних українських письменників, як В. Земляка, М. Стельмаха, а також Е. Багрицького, М. Булгакова, В. Катаєва, К. Паустовського, які писали російською мовою. Такі тенденції негативно позначаються на всебічному розвитку української національної літератури та підкреслюють необхідність оновлення такого напрямку як літературна критика.

У своїх роздумах про зміцнення ролі держави в управлінні літературним процесом відомий український науковець В. Шевчук висловлює таку думку: "Завданням держави має бути видання принаймні 1000-томного корпусу пам'яток українського письменства. Тоді запрацювали б інститути філософії, історії, літератури, фольклору, етнології та мовознавства, а тими книжками заповнилися б бібліотеки".

Хвиля національного відродження підхопила театральне мистецтво в Україні. Для державної політики в галузі театру і театральної справи пріоритетними стали принципи гуманізму, демократизму, пріоритетності

загальнолюдських цінностей, свободи творчості та загальнодоступності театрального мистецтва. Завдяки дії Закону України "Про театри та театральну справу" в театральномистецькому процесі активніше утверджується свобода творчості.

В Україні діє 100 державних театрів, із них академічні – у Києві, Харкові, Львові, Запоріжжі. Цікаво працюють у Львові театри ім. Марії Заньковецької під керівництвом Ф. Стригуна та ім. Леся Курбаса під керівництвом В. Кучинського. Відомий режисер Е. Митницький зібрав у Київському театрі драми і комедії здібних молодих акторів – Д. Богомазова, Д. Лазорко, Ю. Одинокого. Бюджетний статус надано також багатьом недержавним театрам та концертним групам. Постійний інтерес глядачів викликають роботи Театру на Подолі під керівництвом В. Малахова, театру пластичної драми В. Мишнева, театру "Сузір'я" під керівництвом О. Кужельного, кав'ярні-театру "Колесо" на Андріївському узвозі [16, с. 118].

Подолати проблему дефіциту фінансування для театральної спільноти означає більш повно розкрити свій потенціал. Урізноманітнюючи традиційну систему театральних закладів, держава має забезпечити умови їх повноцінного фінансування, адже розвиток театрального мистецтва потребує сучасних технологій та обладнання. Ринкова орієнтація економіки України відкриває додаткові фінансові можливості для розвитку. До них відносяться: гранти; кошти від здійснення культурними закладами діяльності, регламентованої державою; кошти від надання культурними закладами додаткових послуг; кредити на розвиток культурних закладів; кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій та фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування [4, с. 7–8].

Вдалим прикладом розширення фінансових можливостей став Кримсько-татарський академічний музично-драматичний театр. Керівником цього театру є відомий режисер Б. Білялов. Справжніми носіями українських театральних традицій є видатні актори Б. Бенюк, Б. Козак, Р. Недашківська, С. Олексієнко, А. Роговцева, Ф. Стригун, Б. Ступка, Н. Сумська, О. Сумська, А. Хостіков, які плідно працюють на театральній сцені та знімаються в кіно.

Сьогодні в Україні діє чотири державні кіностудії: Національна кіностудія художніх фільмів імені О. Довженка, Національна кінематика України, Українська кіностудія анімаційних фільмів, Українська студія хронікально-документальних фільмів та близько двадцяти приватних кіностудій. Серед найкращих фільмів українського кіно можна виділити фільми О. Довженка, "Тіні забутих предків" С. Параджанова, "Білий птах з чор-

ною ознакою" Ю. Ільєнко, "Богдан Хмельницький" І. Савченко, "Коліїщина" І. Квалерідзе, "Комісари" М. Мащенко. Головний павільйон Київської кіностудії ім. О. Довженка (понад 3 тис. кв. м) довгий час залишався найбільшим у Європі. Ще 15 років тому кількість кіноустановок у країні становила майже 20 тис., із них діяло близько 800 кінотеатрів. Сьогодні кількість кіноустановок становить 3054, з них сучасних модернізованих – лише 257 кінозалів [1].

Подолання кризи українського кіно проходить надзвичайно складно та повільно. Однією зі спроб вивести з кризи українське кіно стала Загальнодержавна програма розвитку національної кіноіндустрії. Дія програми закінчилася в 2007 р. Її результати свідчать про те, що запровадження передбачених програмою пільг, на жаль, не відбулося, а виділені бюджетні кошти виявилися значно меншими, ніж ті, що передбачалися.

Занепокоєння викликає збитковість більшості комунальних кінотеатрів, відвідують які у великих містах України не на багато краще, ніж у малих. Ця ситуація ускладнюється також тривалою неузгодженістю щодо дублювання зарубіжних фільмів. Міністерство культури і туризму видало наказ щодо оформлення прокатних посвідчень лише фільмам, дубльованим чи субтитрованим українською мовою. Це викликало різку критику з боку дистриб'юторів та демонстраторів фільмів, які заявили про зменшення надходжень від українських кінопоказів.

З метою стимулювання показів фільмів, дубльованих українською мовою, введено в дію студії з дублювання та субтитрування фільмокопій. У 2008 р. в Національному центрі О. Довженка почав працювати технологічний цикл з обробки кіноплівки та тиражування й субтитрування фільмокопій. Отже, питання повернення уваги глядачів до українського кіно продукту все ще залишається актуальним.

Україна має надзвичайно багату культурну спадщину, коріння якої сягає далеких часів. Самобутнє українське мистецтво є відображенням особливої художньої поетичності, духовної та емоційної традиції нашого народу. Пісенна та музична творчість є перлиною українських мистецьких традицій.

У період незалежності українські виконавські мистецтва розвиваються в двох напрямках: традиційні та новітні жанри. Традиційна українська пісенна та музична творчість представлена національними й державними колективами. Вони користуються постійною, хоча й меншою, ніж у радянські часи, фінансовою підтримкою з боку держави. Новітні жанри розвиваються без значної державної підтримки, але без адміністративних втручань. Їх діяльність обмежують су-

ворі правила сучасного шоу-бізнесу, який розвивається швидкими темпами. На жаль, шоу-бізнес в Україні все ще має ознаки правової неврегульованості та потребує додаткової правової уваги. Жадоба прибутку "гасить" потребу в мистецьких явищах високого ґатунку, створюючи небезпеку для поширення українського пісенного та музичного руху.

Ефективним прикладом збереження національного іміджу і необхідності інтеграції у світовий "ярмарок чудес" залишається Фестиваль сучасної пісні "Червона рута". Історія цього фестивалю починається з 1989 р. та підтверджує стійку зацікавленість у розвитку національної музики та пісенності з боку держави. Насамкінець, треба відзначити, що за фінансової підтримки з державного та місцевих бюджетів щороку проводяться близько тридцяти міжнародних і всеукраїнських фестивалів та конкурсів [5, с. 150].

IV. Висновки

У цілому, в сфері культури інституційні зміни тривають, і хоча вони проявляються поки що тільки в господарчій трансформації культурної галузі, однак, запровадження ринкових засад у багатьох її секторах, зростання приватного ринкового сектора в культурі значно підштовхнули всебічний розвиток культурної галузі. Такі радикальні реформи, як протекціонізм держави щодо національних виробників культурних благ усе ще є предметом громадського обговорення. Проте запровадження механізмів державної підтримки культурної сфери в умовах фінансової кризи та домінування мас-культурного імпорту в Україні є надзвичайно необхідним.

Треба наголосити, що останніми роками в Україні відбувся ряд позитивних змін, які стимулюють розвиток культури: запроваджено податкові пільги для національного книговидання, посилилася боротьба з "піратством", помітно зросли бюджетні видатки на закупівлю українських книжок для бібліотек, на підтримку гастролей вітчизняних виконавських колективів по Україні. Хоча цього ще явно недостатньо. Українська культурна галузь може стати потужною індустрією тільки за умови, якщо український культурний продукт стане достатньо різноманітним, якісним і доступним пересічному громадянину. Для цього державна підтримка вітчизняної культури має бути більш різноманітною й гнучкою за формами, орієнтованою на якість та на заохочення змагальності в культурі. Важливим кроком у цьому напрямі мають стати проект Закону "Про національний культурний продукт" та кілька інших протекціоністських законопроектів, що тепер розробляються в Міністерстві культури і туризму України. Оптимальна державна стра-

тегія розвитку культури має поєднувати позитивні елементи накопиченого досвіду з новими інструментами культурної політики, успішно апробованими в інших державах.

Для інтелектуально-духовного “забезпечення” державного будівництва необхідно максимально сприяти процесам захисту та інтенсифікації розвитку національної культури. Потрібно розробити та запровадити державну стратегію, в якій були б визначені пріоритетні напрями та завдання розвитку української культури. Вона має чітко визначити стани і терміни демонополізації сфери культури з чітким означенням рівня роздержавлення її галузей.

Підсумовуючи, слід зазначити, що на основну увагу заслуговують питання вдосконалення правового становища всіх галузей культури, а також на розроблення довгострокової програми інвестицій у матеріальну базу її галузей, передусім – кіностудій та прокату, видавництва, індустрії розваг, із залученням коштів і з державного бюджету, і з приватного сектора.

Література

1. Гуманітарна сфера України. Стан. Розвиток. Перспективи // Всеукраїнський форум інтелігенції. – К., 2008. – 30 с.
2. Бокань В.А. Історія культури України : навч. посіб. / В.А. Бокань, Л.Г. Польовий. – К. : МАУП, 1998. – 232 с.
3. Губерський Л.М. Культура. Ідеологія. Особистість: методико-світоглядний аналіз / Л.М. Губерський. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
4. Зуєва Л.С. Проблеми розвитку та фінансування закладів культури / Л.С. Зуєва // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 8. – 89 с.
5. Жулинський М.Г. Заяви про себе культурою: тези трибунні, поза трибунні, а також роздуми й сповіді за парадною завісою / М.Г. Жулинський. – К. : Генеза, 2001. – 680 с.
6. Історія світової та української культури : підручник для вищих закладів освіти / [В.А. Греченко, І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2006. – 480 с.
7. Кісь Р.М. Мова. Думка і культурна реальність / Р.М. Кісь. – Л. : Літопис, 2002. – 304 с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / [М.М. Закович, І.А. Зазюн, О.М. Семашко та ін. ; за ред. М.М. Закович]. – К. : Знання, 2004. – 567 с.
9. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. вид. / [за заг. ред. А.В. Яртися, С.М. Шендрика, С.О. Черепанової]. – Л. : Світ, 1994. – 496 с.
10. Культурологія : курс лекцій / [за ред. А.Г. Баканурського, Г.Є. Краснопутського, Л.Л. Сауленко]. – К. : Професіонал, 2004. – 208 с.
11. Культурологія : учеб. пособ. / [авт.-сост.: О.И. Власенко, Ю.В. Зайончковский]. – Харьков : Парус, 2006. – 512 с.
12. Меднікова Г.С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття : навч. посіб. / Г.С. Меднікова. – К. : Знання, 2002. – 214 с.
13. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс культурології : навч. посіб. / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, Д.Є. Погорілий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
14. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В. Попович. – К. : АртЕк, 1999. – 728 с.
15. Резник А.А. Філософські аспекти української культури / А.А. Резник // Філософія та соціологія. – 2002. – № 6. – 96 с.
16. Сенченко М.І. Культурна революція в Україні, або управління деградацією / М.І. Сенченко. – К. : МАУП, 2004. – 212 с.
17. Супруненко В.П. Енциклопедія українознавства / В.П. Супруненко. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 1999. – 144 с.
18. Українська культура в європейському контексті / [за ред. Ю.П. Богуцького]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
19. Художня культура України : навч. посіб. / [Л.М. Масол, С.А. Ничкало, Г.І. Веселовська, О.І. Оніщенко ; за заг. ред. Л.М. Масол]. – К. : Вища школа., 2006. – 239 с.
20. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. / О.Л. Шевнюк. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
21. Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення : затверджено Указом Президента України від 30.06.2004 р. № 696/2004.